

**УНИВЕРЗИТЕТ ЗА ПОСЛОВНИ ИНЖИЊЕРИНГ И МЕНАџМЕНТ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

Бања Лука

Дипломски рад

**ИНСТРУМЕНТИ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ ПОЛИТИКЕ СА
ОСВРТОМ НА БОСНУ И ХЕРЦЕГОВИНУ**

Ментор: проф. др Илија Цомбић

Бања Лука, фебруар 2016. године

Дејан Стојковић

”Под моралном и кривичном одговорношћу изјављујем да сам ја аутор овог рада те сам упознат да сам, уколико се утврди да је рад плагијат, одговоран за штету причињену Универзитету за пословни инжињеринг и менаџмент, као и аутору оригиналног рада.”

САЖЕТАК

Економски односи са иностранством представљају веома значајан дио активности сваке земље. Без обзира на своје потенцијале данас ниједна земља није у могућности да се сама избори са свим потребама. Спољна трговина представља најзначајнији дио међународних економских односа. Још од најстаријих времена она је предмет интересовања свих држава. Захваљујући спољној трговини долази до превазилажења неравномјерности у распореду природних богатстава и услова у читавом свијету. Такође, уз помоћ спољне трговине омогућен је пренос знања и технологије у свијету. Наравно, да би све то било могуће дошло је до стварања различитих организација и институција на глобалном плану које имају задатке да усмјеравају и унапријеђују међународне економске односе и сарадњу међу различитим земљама. Као резултат државне интервенције у области спољне трговине, настаје спољнотрговинска политика као систем државних циљева, инструмената и мјера којим она регулише и усмјерава своје трговинске односе са иностранством. Спољнотрговинска политика је дио политике економских односа земље са иностранством и то је њен најзначајнији дио, јер спољна трговина заузима главно мјесто у структури међународних економских односа. Као и свака друга политика и спољнотрговинска политика има своје циљеве, користи одређене инструменте и предузима одређене мјере. Њени циљеви у основи изражавају циљеве привредног развоја и текућих економских кретања у земљи. То подразумјева да спољнотрговинска политика треба да буде усклађена са другим политикама, не само у погледу циљева, већ и у погледу мјера које користи. То је битан услов ефикасности економске и спољнотрговинске политике.

Кључне ријечи: Међународна трговина, спољна трговина, царине, девизни курс, дампинг.

ABSTRACT

External relations are a very significant part of the activities in each country. Regardless of their potential, nowadays no country is able to deal with all its needs. International trade is the most important part of international economic relations. Since the earliest times, it is the interest of all countries. Foreign trade leads to overcoming the unevenness in the distribution of natural resources and the conditions around the world. Also, with the help of foreign trade the transfer of knowledge and technology is enabled in the world. Of course, to make all this possible, the emergence of various organizations and institutions at the global level took place, which have tasks to guide and promote international economic relations and cooperation among different

countries. As a result of government intervention in the field of foreign trade, foreign policy is formed as a system of government objectives, instruments and measures with which it regulates and directs its trade relations with foreign countries. Foreign policy is part of a policy of economic relations with foreign countries and this is its most important part, because foreign trade occupies a major place in the structure of international economic relations. Like any other policy foreign trade policy has its own goals, uses certain instruments and undertakes certain measures. Its objectives basically express the goals of economic development and current economic trends in the country. This means that foreign policy should be coordinated with other policies, not only in terms of objectives, but also the measures used. It is an essential condition for the efficiency of economic and foreign policy.

Keywords: International trade, foreign trade, customs, exchange rate, dumping.

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
2. ЕКОНОМИКА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА	3
2.1. <i>Дефиниција међународне трговине</i>	3
2.1.1. Теорија апсолутних предности	3
2.1.2. Теорија компаративних предности	4
2.1.3. Теорија реципрочне тражње	5
2.2. <i>Развој међународне трговине</i>	5
2.3. <i>Значај и улога међународне трговине</i>	6
2.4. <i>Међународни економски односи</i>	7
2.5. <i>Међународни трговински односи</i>	8
2.6. <i>Утицај глобалних процеса на кретање међународне трговине</i>	10
2.6.1. Карактеристике глобализације	11
2.6.2. Улога државе у глобализацији	11
3. СПОЉНОТРГОВИНСКА ПОЛИТИКА	12
3.1. <i>Спољна трговина</i>	12
3.2. <i>Спољна политика</i>	13
3.2.1. Спољнотрговинска политика	14
3.2.2. Утицај спољне политике на међународну трговину	15
4. ИНСТРУМЕНТИ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНСКЕ ПОЛИТИКЕ	15
4.1. <i>Царинске мјере</i>	15
4.1.1. Царине	15
4.1.2. Субвенције	18
4.1.3. Увозне таксе и депозити	18
4.1.4. Девизни курс	18
4.2. <i>Квантитативна ограничења</i>	20
4.2.1. Квоте	20
4.2.2. Дозволе	23
4.3. <i>Техничке и административне баријере</i>	23
4.3.1. Нецаринске баријере	23
4.3.2. Административне мјере протекционизма	26
4.3.3. Дампинг	28
5. СПОЉНОТРГОВИНСКА ПОЛИТИКА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ	29
5.1. <i>Макроекономска анализа Босне и Херцеговине</i>	30
5.2. <i>Спољна трговина Босне и Херцеговине</i>	32
5.3. <i>Анализа спољне трговине Босне и Херцеговине</i>	34
5.4. <i>Споразум о придруживању и стабилизацији</i>	37
6. ЗАКЉУЧАК	39
ЛИТЕРАТУРА	41

САДРЖАЈ ГРАФИКА

График 5.1. Извоз и увоз у хиљадама КМ за БиХ у периоду од 2003. до 2015. године	33
График 5.2. Спољнотрговински дефицит БиХ у хиљадама КМ за период 2003-2015. година	34
График 5.3. Постотак извоза из БиХ у друге државе 2015. године	36
График 5.4. Постотак увоза у БиХ из других држава у 2015. години	36

САДРЖАЈ ТАБЕЛА

Табела 2.1. Првих 10 земаља по извозу и увозу у свјетској трговини 2014	10
Табела 5.2. Основни економски показатељи БиХ	31
Табела 5.3. Спољнотрговинска размјена БиХ у хиљадама КМ	32
Табела 5.4. Извоз и увоз током 2014. и 2015. године у хиљадама КМ.....	35
Табела 5.5. Десет највећих увозника и извозника у БиХ.....	35

1. УВОД

Међународни односи су широка и сложена област у којој дјелују разни субјекти у којој се могу проматрати понашања ових субјеката посматрајући њихове интересе и међусобне везе. У те субјекте убрајамо државе, међународне организације и агенције, разне вјерске и политичке покрете. Економска активност и везе које се успостављају ради трговине су најбољи начин да се ти интереси виде из различитих углова. Самим тим се могу видјети и успостављене везе између тих субјеката.

Као што је већ речено, међународни односи представљају доста широк појам. Уколико се жели што прецизније истражити неки мањи дио, област међународних односа се мора подијелити у неколико повезаних, али ипак засебних, дијелова. Као основне двије области међународних односа се спомињу: међународни економски односи и међународни политички односи. Међународни економски односи представљају дио међународних односа који обухватају економске и пословне односе између држава, при томе мислећи на привреду тих држава. Осим трговинске размјене, у ове односе се убрајају још и размјена капитала, технологија, модела одређених организација и много сложенији начини привредне сарадње. Међународни политички односи су основа за успостављање економских, културних, војних, вјерских, спортских и других веза између различитих субјеката. Најважнији субјекти код ових односа су државе. Ипак, званични представници власти неке државе воде политику тих држава, а не организације и покрети.

Одавно је откривена повезаност између међународне трговине и међународне политике, и ако су се ове двије области до 50-их година прошлог вијека посматрале одвојено. Сваки субјекат у међународним односима има своју стратегију којом покушава да оствари своје интересе. Та стратегија се назива спољном политиком. За област међународних економских односа сваки субјекат развија спољнотрговинску политику. Спољна политика значајно утиче на међународну економију, при томе користећи одређене мјере и инструменте. На овај начин нека држава покушава да директно или индиректно регулише одвијање привредних веза са другим државама. Економска моћ и интереси држава могу значајно да утичу на спољну политику. Скуп свих спољних политика субјеката укључених у међународне односе чини међународну политику.

У области међународних политичких односа искључиви актери су суверене и независне државе. Државе су креирале и спроводиле међународне политичке односе. У задње вријеме појавили су се нови субјекти у политици међународних односа. Многе мултинационалне компаније, организације, па чак и покрети,

постају нови субјекти. Због концентрације капитала многе мултинационалне компаније имају велики значај, па тиме и велики утицај на центре политичких односа. С правом се они у данашње вријеме убрајају у битне субјекте међународних односа.

Због честог преклапања области међународних политичких односа и међународних економских области, било је потребно да се јасно дефинише област гдје се оне могу посматрати као једно. Много сличних предмета се изучавало на факултетима. Сваки од њих је имао додира са оним другим. Због тога се дошло на идеју да се направи једна наука која ће се бавити само међународним односима. За назив изабрана је Економика међународних односа. Ова наука представља дио примјењених економских научних дисциплина у области међународних односа.

Економика међународних односа бави се истраживањем економских феномена у међународним односима и истражује утицај економских фактора на креирање спољне политике једне државе, те укупне међународне политике. Методологија истраживања која се овдје примјењује је слична свим друштвеним наукама, али оно што је кључно је да се економским инструментима желе открити политички интереси и објаснити одређено политичко понашање. Главна веза између међународне економије и међународних односа је спољноекономска политика одређених субјеката међународне заједнице. Осим суверених и независних држава и међународних организација, у ове субјекте убрајамо мултинационалне компаније, па су зато оне важан дио који се истражује у економици међународних односа. Преко спољноекономске политике државе утичу на предузећа која се баве међународним пословањем. Овдје се гледа утицај предузећа на креаторе ове политике, којим она настоје да политику прилагоде својим интересима.

2. ЕКОНОМИКА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

2.1. Дефиниција међународне трговине

Да би се могао објаснити развој међународне трговине, потребно је прво дефинисати и објаснити међународну трговину. У тренутку када је нека роба продата или купљена ван граница те земље, настао је и термин међународна трговина. Та прва размјена је било толико занемарљива у односу на данашње значење међународне трговине.

Еволуцијом је дошло до помјерања у основним схватањима међународне трговине. Од прије пет вијекова, па до данас, међународна трговина се константно развија и усавршава, у сваком од својих облика.

Годинама су многи економисти на своје начине дефинисали међународну трговину. Свака новија дефиниција је била за нијансу боља и прецизнија од претходне. Од многобројних дефиниција издваја се сватање Чарлса Киндлбергера који на међународну трговину гледа као „општу економију примијењену у специфичном контексту“¹. Према њему међународна трговина се изучава као посебан предмет због традиције, зато што међународна питања садашњег свијета представљају битне и важне проблеме, а међународна трговина подлијеже законима који су различити од оних који важе за унутрашњу трговину и зато што њено проучавање продубљује и обогаћује наше схватање политичке економије као цјелине. Једна од новијих дефиниција међународну трговину сматра као „укупан промет који једна земља обавља с иностранством у домену робе и услуга“.²

Како су разни економисти дефинисали и посматрали међународну трговину, тако су се и појавиле разне теорије о међународној трговини. Неке од најпознатијих теорија о међународној трговини су:

- Теорија апсолутних предности,
- Теорија компаративних предности,
- Теорија реципрочне тражње.

2.1.1. *Теорија апсолутних предности*

Представник теорије апсолутних предности је био Адам Смит. Он је био става да су робе, при томе сматрајући добра и услуге, важније од злата. Смитови

¹ Чарлс Киндлбергер, „Међународна економија“, Београд, 1974., стр. 9.

² „Економска и пословна енциклопедија“, Савремена администрација д.д., Београд, 1994., стр. 1449.

ставови су се заснивали на томе да услови производње добара нису исти у свим земљама. Ти услови се могу реализовати у зависности од многобројних фактора (клима, географске карактеристике, квалификованост становништва, итд.). Због тога трошкови производње истог добра, у двије различите земље, могу драстично да варирају.

Према Смиту, апсолутне предности се испољавају у облику: природних предности (климатски услови, плодно земљиште, рудно благо) и стечених предности (обученост радне снаге, технолошка опремљеност).

Смит је под богатством подразумевао годишњи производ добара и услуга по становнику. Његова величина и пораст су зависне од знања и сразмјере између броја производних и броја непроизводних становника. Капитал је могуће повећати штедњом од профита, ренте и улагањем тих уштеда у производне дјелатности, уз очекивање да ће се то улагање вратити са увећаним добитком. Од великог значаја за увећање богатства је пласман капитала, односно рационалност и умјереност инвестиција.

Исти капитал у пољопривреди покреће највећу количину рада, зато што у њој и природа игра своју улогу заједно са човјеком. Послије производње, Смит је сматрао да мануфактура покреће највећу количину производног рада и даје највећу вриједност годишњем производу. Капитал уложен у спољну трговину за Смита има најмањи учинак.

2.1.2. Теорија компаративних предности

Давид Рикардо је представник теорије компаративних предности. Он је први економиста који је у својој књизи употребио термин „компаративна предност“. Рикардо је успио доказати да апсолутне предности у трошковима нису неопходан услов да би двије државе имале корист из међународне размјене. По њему, било је довољно да постоји релативна разлика између држава за један или више производа, односно да су трошкови производње истог производа различити у тим државама. Он је закључио да размјена која се одвија између држава зависи од разлике у компаративним трошковима и да једна држава може да остварује корист из међународне размјене иако су њени трошкови виши или нижи за исте производе у другој држави. Кључни фактор који одређује пораст друштвеног богатства су капитал и знање. Најважнији извор капитала је профит. Величина профита је одређена величином најамнина. Храна је главни фактор од које зависи висина најамнине. Као таква, храна има тенденцију поскупљења због повећања трошкова у њеној производњи. Ово се огледа у: обради све мање површине плодних земљишта, све већа количина рада, повећање вриједности хране, пораст

најамнине и ренте што условљава пад профита. Само увођење механизације у производњу и спољна трговина могу спријечити пад профита. Рикардо се залагао за спољну трговину.

Теорија компаративних предности захтијева да произвођачи одређеног производа морају да буду релативно ефикаснији у употреби производних ресурса од произвођача у другим државама. Свака држава може да оствари профит уколико се базира на оне гране у којима најефикасније користи своје ресурсе.

Према овој теорији, двије земље могу међусобно да тргују и у ситуацији када имају апсолутну предност у производњи датих добара и услуга. Услов је да између њих до одређеног нивоа постоји разлика у степену ефикасности, када је једна од њих захваљујући модернизацији у производњи у стању да уз ниже трошкове производи добро и услугу у односу на неко друго добро или услугу. За државу која располаже овим могућностима се каже да има компаративну предност.

2.1.3. Теорија реципрочне тражње

Џон Стјуарт Мил је формулисао теорију реципрочне тражње. Он је уочио да је спремност сваке државе да увози производе зависно од количине која може да се извезе на међународно тржиште.

Мил је истицао да је при коначном односу размјене трговина уравнотежена тако да количина извоза коју једна држава нуди по том односу размјене роба мора да буде идентична оној количини коју су спремне да купе друге државе.

На основу свега, Милов закључак је био да ће наведена равнотежа постојати само у случају постојања реципрочне тражње. Спољнотрговинска размјена дате државе је уравнотежена када је количина извоза коју она нуди идентична оној количини добара и услуга коју су друге државе спремне од ње да купе.

2.2. Развој међународне трговине

Међународна трговина настаје са међународном подјелом рада и потребом посредовања између произвођача роба у једној земљи и потрошача робе у другој земљи. До овога је довела тежња да се подмире потребе за дефицитарним и специфичним робама, које нису биле доступне на домаћем тржишту. Потражња одређених роба је условила развој међународне трговине.

У почецима развоја међународне трговине, није постојала организација производње робе која би била усмјерена ка извозу. Трговци су куповали робу на домаћем тржишту и на истом су вршили продају те исте робе. Међутим, јавила се потреба за одређеном робом у другој држави, а која је била доступна трговцу у

његовој матичној држави. Због тога су они иницирали размјену робе ван граница своје државе. Тако је и настала међународна трговина. У то вријеме то су биле мале, за данашње вријеме безначајне, робне размјене. Мотив у свим трговинским размјенама је стицање профита, односно купити робу по што повољнијој цијени и продати је по што вишој цијени. То је услов за успјешну трговину.

Са развојем међународне трговине упоредо се развијао начин и организација транспорта. Да би се успјешно вршио транспорт роба предуслов је био да постоји путна инфраструктура. Уколико су путни правци били квалитетно урађени, онда је и транспорт робе тим правцем био бржи, чешћи и обимнији. Циљ је да наручена роба што прије буде допремљена тамо гдје је потребно. Осим развоја друмског саобраћаја, јавио се и поморски саобраћај који је нудио много могућности. Откривање нових континената, острва и колонија омогућен је прилив егзотичних и до тада непознатих роба. Поморски саобраћај је дао једну нову димензију међународној трговини и тако је дао свој допринос бржем и ефикаснијем развоју међународне трговине.

Повезаност производње и међународне трговине са интензивним развојем и усавршавањем производних снага додјељује међународној трговини посебну улогу у развоју економских, друштвених, културних и свих других облика односа између држава.

Конкуренција добија нови садржај и карактеристике што је резултат примјене најновијих открића из области информационих и комуникационих технологија, чиме међународна трговина постаје темељ развоја националне привреде и економије. Међународна трговина обезбјеђује потребне сировине за разноврснију и ефикаснију производњу и тиме непосредно омогућава реализацију оне производње која се без увоза тих сировина не би могла остварити.

На развој и експанзију међународне трговине утицала је и појава регионализације, а касније и глобализације, које настоје да укину ограничења, препреке и баријере између држава, а све у циљу што већег и бржег развоја међународних трговинских активности.

2.3. Значај и улога међународне трговине

Ни једна национална привреда не може да се изолује од кретања у свјетској привреди и остане по страни. Развој међународних економских односа иде у правцу, да на одговарајући начин уклопи националне привреде у један јединствени свјетски економски систем гдје ће свака национална привреда пронаћи свој интерес.

Међународна трговина се провлачи кроз све поре процеса репродукције и непосредно утиче на бржи и ефикаснији развој производних снага и односа, који се стварају у међународној размјени између носилаца производње и потрошње са различитих географских простора.

У таквом процесу обједињавања националних привреда на свјетском нивоу, свакој појединачној држави доноси одређене предности. Развијене земље настоје да обезбједи тржиште за пласман својих, претежно финалних производа или услуга. Мање развијене земље у овим односима виде могућност да у замјену за своја добра, која су углавном сировине, обезбједи неопходне производе и средства за свој бржи и ефикаснији привредни развој.

Међународна трговина и свјетско тржиште постаје мјесто на којем се сусрећу различити интереси учесника међународне робне и услужне размјене. С тога се може рећи да међународна трговина постаје предводник развоја како на националном, тако и на свјетском нивоу. Она вуче економски развој чак и оних земаља које имају релативно мало учешће међународне трговине у националном дохотку.

Корист која се остварује од међународне трговине није изражена само у материјалним добрима, него се она огледа и у међународном кретању капитала и зајмова, као облика узајамно корисне трговине, као и трговине хартијама од вриједности. Из овог се види да међународна трговина има доста широко подручје дјеловања.

Како су основне карактеристике савремених међународних економских односа либеризација и глобализација свјетске привреде, тако су и тенденције свјетске трговине под непосредним утицајем ових процеса. Структурне промјене представљају једну од основних карактеристика међународне трговине на крају 20. вијека.

2.4. Међународни економски односи

Међународни односи подразумевају све везе које се успостављају између различитих субјеката у међународној заједници. Када се говори о међународним односима подразумевају се међународни политички односи. Они су основа преко које се успостављају и све остале везе између држава. Најважнији субјекти овако дефинисаних међународних политичких односа су суверене и независне државе. У новије вријеме као важни субјекти појављују се међународне организације и покрети.

Да би се успоставиле економске везе неопходне је да се прије тога створе међународни односи. Према томе, међународни економски односи су, у суштини,

дио међународних односа, а међународни односи су дио још већег система заснованог на међународној политици. Међународни економски односи обухватају све облике економских односа између привреда неких држава. У ове односе спадају трговиска размјена, размјена капитала, услуге плаћања, пласирање капитала, размјена технологија и многи други облици повезивања у циљу остваривања добити. Када се говори о међународним економским односима веома је важно да се зна: у међународним економским односима субјекти су привреде држава, а не државе као што се то увијек спомиње. Ово је појава у одређеним државама због њиховог сложеног државног уређења.

Говорећи о економским односима, битно је споменути да су они одређени робним и финансијским токовима. Према овоме, економски односи имају двије главне области: међународни трговински односи и међународни финансијски односи. Међународни трговински односи се дефинишу као односи које једна суверена држава успоставља са другим државама из области међународне трговине робом, услугама и приватним стваралаштвом. У међународној трговини ријетко се сусрећу државе као субјекти у трговинској размјени. Оне више имају улогу надзорног органа у овим размјенама. Државе покушавају, због личног интереса, да правно дефинишу норме и правила међународног пословања.

2.5. Међународни трговински односи

Већ је споменуто да државе не представљају субјекте при трговинској размјени, него су то привреде тих држава. Због тога су се успоставили и односи између различитих субјеката у овире појединих држава. Ти односи се успостављају преко граница других држава и обично су ван ингеренције тих држава. Ови односи се називају транснационални односи. Разне компаније и предузећа успостављају транснационалне односе својим пословањем ван граница своје државе.

У међународним политичким односима главни актери су државе, док се код међународних трговинских односа као главни субјекти спомињу предузећа и компаније. Уколико предузеће или компанија послује са неком другом државом, односно са предузећима или компанијама из те државе, онда се то назива међународно пословање. Као најважнија активност међународног пословања је трговина. Отварање компаније у некој држави, иако има сједиште у матичној држави, може се посматрати као међународна трговина, пошто та компанија послује у тој држави и профит шаље компанији која се налази у матичној држави.

Међународна трговина представља вид привредне активности у коју је укључена размјена роба, услуга и људског стваралаштва. Ове размјене се

обављају између предузећа у различитим државама. Међународна трговинска размјена представља активност која се најбрже развија од 50-их година прошлог вијека, па до данас. Овако рапидан раст је у великом дијелу утицао да ова активност нађе своје мјесто у свјетској привреди и да постане њен фундаментални дио. Ако се међународна трговинска размјена посматра кроз примјер једне државе, онда се може употријебити термин спољна трговина. Спољна трговина би се могла дефинисати као укупан промет који једна држава обавља преко размјене робе и услуга са неким другим државама.

У литератури, али и у практичној употреби, се често може видјети да се за одређену активност користе термини међународна трговина и спољна трговина. Многи покушавају објаснити исте ствари користећи ова два термина, која немају идентично значење. Међународна трговина је много шири појам зато што обухвата међународну економску активност и других субјеката. Под појмом спољна трговина подразумјева се трговина између два или више предузећа из различитих држава поводом размјене роба и услуга. Међународно пословање је сложенији појам од међународне трговине и осим ње обухвата и међународно кретање капитала.

Посматрајући предузећа, значај међународне трговине је растао у току протеклих година. У претходном периоду су предузећа била оријентисана само на локално тржиште. Потом је конкурентност условила пробијање на регионално тржиште, па тако и на домаће тржиште. Међутим, због раста трговине унутар домаћег тржишта, било је потребно изаћи и на међународно тржиште. У почетку су предузећа била оријентисана на само домаће тржиште, па потом на међународно, а данас се сви покушавају пробити на свјетско тржиште.

Мјера зависности државе од међународне трговине је изражена преко спољнотрговинског коефицијента. Он представља однос спољне трговине (T), која означава суму извоза и увоза, и друштвеног производа (Y). Представљено помоћу формуле то изгледа:

$$\frac{T}{Y} = \frac{\text{извоз} + \text{увоз}}{\text{друштвени производ}}$$

Ови коефицијенти имају веома високе вриједности код малих и мање развијених земаља, док су коефицијенти мали код веома развијених земаља, на примјер САД-а и Кине. Према наведеном, може се претпоставити да су најважнији актери у међународној трговини јаке економске силе као што су Кина, САД, Њемачка и Јапан. Наведене државе имају јаку и одлично развијену привреду, тако да за њих свјетско тржиште има мањи значај него за мале државе.

Слабије развијене државе у потпуности зависе од међународне трговине. Због недостатка сировина, зато што им је мања територија, мале државе имају ограничен привредни развој. Мале државе кроз своју спољну политику покушавају да обезбједе испуњење привредних циљева и одржавање степена привредног развоја.

Табела 2.1. Првих 10 земаља по извозу и увозу у свјетској трговини 2014

Највећи извозници			Највећи увозници		
Р.Б.	Држава	Милијарде \$	Р.Б.	Држава	Милијарде \$
1.	Кина	2252	1.	САД	2380
2.	САД	1610	2.	Кина	2249
3.	Њемачка	1547	3.	Њемачка	1319
4.	Јапан	710,5	4.	Јапан	811,9
5.	Јужна Кореја	628	5.	Велика Британија	686
6.	Француска	578,3	6.	Француска	634
7.	Холандија	552,8	7.	Јужна Кореја	542,9
8.	Русија	520,3	8.	Индија	508,1
9.	Велика Британија	503,4	9.	Холандија	488,8
10.	Италија	500,3	10.	Канада	482,1

Извор: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_exports;
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_imports

2.6. Утицај глобалних процеса на кретање међународне трговине

Глобализација, у ширем смислу, представља висок степен повезаности свих облика друштвеног организовања, гдје је степен међузависности толико изражен. Процес трансформације локалних или регионалних феномена се може назвати глобализацијом.

Својом појавом глобализација је на велика врата ушла у све сфере друштвеног живота као један облик друштвених промјена. Основни услов настанка глобалних интеграција и процеса створен је када су одвојене националне економије почеле са масовниом интеграцијом у разне видове интегралне свјетске економије. Иако су процесом глобализације захваћене и друге сфере, његов најзначајнији дио чини глобализација производње, трговине и финансија. Глобалне процесе су условиле индустријализација, модернизација и превазилажење свих облика затварања и ограничења.

Глобализација као процес захтијева да све државе уведу и успоставе стабилан тржишни привредни систем, воде транспарентну економску политику и да у свим условима поштују критеријуме политике развоја, те да на основу тих параметара

утврђују и контролишу сопствену економску политику и стратегију развоја. Основни генератори процеса глобализације су: економска либерализација, регионалне интеграције, научно-технолошки прогрес и развој транснационалних и мултинационалних компанија. Либерализација и ширење производње, инвестиција и трговине од великог је значаја за глобализацију и интегрисање свјетске привреде. Глобални резултати у погледу снижавања царина, укидања интеграционих ограничења и либерализација промета свих облика услуга битни су помаци на путу ка потпуној либерализацији која ће довести до брже интеграције свих облика живота.

2.6.1. Карактеристике глобализације

Глобализација носи са собом бројне негативне посљедице и супротности. Сматра се да користи од глобализације остају концентрисане у малом броју држава и да за многе људе она значи само већу социјалну рањивост и већу економску нестабилност у свијетским размјерама. Разлика између развијених и неразвијених држава се сваким даном све више повећава. Богати постају још богатији, док сиромашнији постају све сиромашнији.

На свјетској привредној сцени све је више присутна црна економија, која се огледа у нелегалној трговини робом, кружењу сумњивог капитала, производњи и трговини опојним дрогама, нелегалном трговином оружјем, трговином бијелим робљем и друго. Незапосленост представља велики економски и социјални проблем.

Због свега наведеног постоји много разлога за појаву антиглобализма и отпора према економским интеграцијама у свијету из разлога што наносе огромне штете неразвијеним државама и државама у транзицији, намећући своја правила и функције због личног профита. Њих не занима шта се дешава са привредом наведених држава. Велика су негодовања на рад Свјетске трговинске организације, Међународног монетарног фонда и Свјетске банке. Ове институције су симбол глобалне интеграције и центри свјетске моћи. Од почетка глобализације до данас, дошло је до погоршања већине економских података како код развијених држава, тако и код држава у транзицији.

2.6.2. Улога државе у глобализацији

Економски индикатори требају да укажу на најважнији аспект глобализације: међународну трговину, иностране инвестиције, промјене у структури власништва, кретање цијена, обим и врсте кредитних аранжмана, величину јавних трансфера и још много других параметара. У оквиру ове групе индикатора посебно су важни

параметри понашања транснационалних компанија јер су оне најзначајнији фактори глобализационих процеса у економији, технологији и другим областима.

Водеће свјетске силе, првенствено мислећи на Сједињене Америчке Државе, велику пажњу поклањају развоју дужничке економије као најгорег и најпогубнијег облика колонијализма. Државе које узимају много позајмица брзо постају презадужене и падају под контролу држава повјерилаца. Такве државе постају неформалне колоније.

Све већа експанзија глобалне економије компликује економску стратегију и свакодневницу економске политике појединих држава. На тај начин је економска сувереност држава доведена у питање. Нови односи моћи, нове технологије, као и нови типови финансијских инструмената знатно отежавају економску улогу државе у привредном тржишном систему, односно знатно отежавају увођење ефективне контроле кретања капитала. У прилагођавању процесима глобализације расте улога и значај државе. Она пресудно штити тржиште, односно, ствара услове за несметано функционисање тржишног механизма и институција. Улога државе је да обезбиди конкурентно тржиште које подразумијева високо ефикасну привреду и предузећа како би задржали конкуренцију на домаћем и иностраном тржишту.

3. СПОЉНОТРГОВИНСКА ПОЛИТИКА

3.1. Спољна трговина

Спољна трговина се дефинише као организована размјена роба и услуга између независних држава. Размјена обухвата размјену материјалних добара и пружање услуга. Често се у литератури може прочитати да се спољна трговина посматра у ужем и ширем смислу. Спољна трговина у ужем смислу обухвата само извоз и увоз робе. Спољна политика у ширем смислу, поред увоза и извоза робе, обухвата увоз и извоз услуга, као и промет фактора производње.

Да би се могла дефинисати спољнотрговинска политика неке државе мора се знати тренутно спољнотрговинско стање те државе. Као што је до сада речено, спољна трговина и спољна политика не могу једна без друге. Веома је важно знати тренутно стање спољне трговине, па се на тај начин могу избјећи нежељени ефекти.

3.2. Спољна политика

Спољну политику посматрамо као активност државе на међународном пољу, у њеним односима са другим државама, те са међународним организацијама. У претходном тексту је споменуто да су субјекти међународних односа, осим држава, организације и покрети. На основу тога се може рећи да спољну политику имају и ови субјекти, а не само суверене и независне државе. Транснационална предузећа се у неким случајевима могу посматрати као субјекти међународних односа.

Спољна политика представља стратегију одређеног субјекта у међународним односима, али тако да међународне економске односе убрајамо у међународне односе. Спољна политика се може посматрати у ужем и ширем смислу. Ако спољну политику посматрамо у ужем смислу, онда се под спољном политиком сматрају политички односи субјекта међународних односа. Спољна политика у ширем смислу се посматра онда када осим политичких односа подразумевамо и економске, културне и друге односе између субјекта. Ако се пажљивије посматра спољна политика, уочава се да је она неодвојива од унутрашње политике и представља одраз унутрашње, политичке, економске и уопште друштвене структуре државе. Она, у суштини, испуњава циљеве унутрашње политике на међународном плану.

Са становишта важности циљева у спољној политици, она се може подијелити на високу спољну политику и ниску спољну политику. Висока спољна политика подразумева акције на испуњењу циљева као што су национална безбједност, суверенитет, територијални интегритет и опстанак државе. Ниска спољна политика се бави великим бројем мање важних појава у међународним односима.

Спољна политика се најбоље огледа у спољнополитичким поступцима. Они представљају комбинацију средстава и посредника, а са циљем постизања жељеног резултата. Најважнији поступци у спољној политици су они поступци чији је циљ утицај на привреду и они поступци којима се државе користе, посредством економских инструмената, да би остварили постављене циљеве.

У међународним односима, спољна политика заузима високо мјесто. Посебно добија на значају ако се посматра као стратегија субјекта у међународним политичким односима. Новим технолошким открићима и константном експанзијом, све државе се труде да буду што активније у међународним односима да би могле да поправе своју међународну позицију. Још од времена „Хладног“ рата, државе су биле формиране у политичке и војне блокове. Државе унутар истог блока су учествовале у међусобној размјени робе и услуга. Због

сталног и брзог развоја индустрије, многе државе су успостављале спољнотрговинске односе са државама из супротног блока, док су са државама из истог блока морале да рedefинишу спољнополитичке односе. Овдје се види да привредни развој не толерише неке конзервативне ставове. Политике држава се морају мијењати уколико желе да задрже и побољшају свој положај у међународним односима.

3.2.1. Спољнотрговинска политика

Сваки субјекат међународне политике мора имати припремљену стратегију у свом наступу у међународним односима. Та стратегија наступа представља спољну политику. Стратегија коју субјекти примјењују у међународним економским односима се назива спољноекономска политика. Она, осим међународне трговине обухвата и међународно кретање капитала. Највежњији дио спољноекономске политике је спољнотрговинска политика, која представља стратегију државе коју она спроводи у међународним трговинским односима. Спољнотрговинска политика је дио спољне политике која директно регулише област међународне трговине.

Све државе имају жељу да поспјеше привредни развој и да смање губитке. Економски развој представља главну преокупацију свих држава. Велике свјетске силе имају много лакши посао од мањих и неразвијених држава. Њихова привреда им даје одличну преговарачку позицију у међународној трговини. Неразвијене државе покушавају остварити што већи привредни раст како би у држави поправили стандард. Генерално, проценат привредног раста за неразвијене државе има вишеструки значај у односу на велике свјетске силе.

Значај економских фактора у креирању спољне политике држава и међународне политике константно расте. Процеси глобализације свјетске привреде су условили да економски фактори постану доминантни фактори спољне политике. Многе велике транснационалне компаније на свијет гледају као на једно велико тржиште. Да би премостили баријере које државе намећу, транснационалне компаније постају субјекти који креирају сопствену спољну политику и на равноправним основама преговарају са државама. Ово и није необично када се има у виду да је данас велики број ових компанија, мјерено према укупним приходима и производњи, значајнији привредни субјекат од већине држава у свијету.

3.2.2. Утицај спољне политике на међународну трговину

Веза између спољне политике и међународне трговине најбоље се уочава посматрајући спољнополитичке поступке. Они представљају комбинацију средстава и посредника у спољној политици. Средства и посредници се комбинују тако да би се постигао највећи успјех, односно највећи профит. Утицај спољне политике на међународну трговину најбоље се може сагледати посматрањем поступака везаних за привреду. Ови поступци обухватају царине, квантитативна трговинска ограничења, спољнотрговински монопол, забране извоза и увоза, продирање на страни тржиште, начин плаћања, економску помоћ и управљање токовима капитала.

4. ИНСТРУМЕНТИ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНСКЕ ПОЛИТИКЕ

Инструменти спољнотрговинске политике представљају мјере које владе држава успостављају како би преко њих били регулисани међународни трговински токови између државе и остатка свијета. Задатак инструмената трговинске политике је да чувају, развијају и учвршћују предности националне привреде. Они постоје због интереса државе да их креира и примјењује.

Многе државе примјењују мјере заштите увоза и стимулисање извоза. Мјере заштите увоза и стимулисање извоза могу да буду у виду мјера фискалне политике, административних ограничења, високе цијене капитала и банкарских услуга. На тај начин трговинска политика има улогу повећања и диференцирања извоза, али истовремено и заштите националне привреде.

Инструменте трговинске политике можемо класификовати на:

- Царинске мјере;
- Квантитативна ограничења;
- Техничке и административне баријере.

4.1. Царинске мјере

4.1.1. Царине

Царине су један од најважнијих инструмената спољнотрговинске политике. Оне се дефинишу као дацбина или такса која се уводи на производе приликом преласка из једног трговинско-царинског подручја у друго, а све у циљу заштите домаће производње. Царине утичу на обим и структуру трговине државе са иностранством, на интензитет заштите домаће привреде, на раст и развој домаће привреде.

Најважније функције царина су:

1. Обезбјеђење фискалних прихода држави;
2. Заштита домаће привредне активности од иностране конкуренције.

Царине које се уводе само ради фискалних циљева заводе се по правилу најчешће на мањем броју производа широке потрошње. Обично су то ниске таксе које не утичу значајније на трговинске токове. Фискална функција царина у данашње вријеме има само секундарни значај. У функцији заштите, царина је традиционално једна од најчешћих мјера протекционистичке политике. Она се уводи ради заштите домаће привредне активности од иностране конкуренције. У пракси је тешко раздвојити заштитну од фискалне функције царине.

4.1.1.1. Врсте царина

Постоји неколико критеријума за класификовање царина. Према критеријуму економске функције царина, царине се дијеле на:

1. заштитне,
2. фискалне,
3. прохибитивне,
4. антидампиншке,
5. компензаторне.

За царину се каже да је заштитна ако утиче на реалокацију производних фактора из извозних дјелатности у заштићене дјелатности или у дјелатностима које производе њихове замјене. Фискална царина нема примарног дејства на усмјеравање производних фактора ка заштићеним индустријама или производњи њихових замјена. Прохибитивна царина омогућује повећање домаће производње заштићених дјелатности до таквих размјера да у потпуности елиминира увоз. Антидампиншке царине имају за циљ да неутралишу учинак иностране продаје на домаћем тржишту по дампиншким цијенама уколико ова продаја проузрокује или пријети да проузрокује материјалну штету постојећој производњи. Компензаторне царине су царине које се примјењују ради елиминисања нежељених штетних ефеката субвенција и премија извозничке државе у односу на интересе увозничке државе.

Према царинско-техничком критеријуму, царине се дијеле на:

1. царине по вриједности,
2. специфичне,
3. комбиноване,

4. минималне,
5. максималне.

Подјела царина на царине по вриједности и специфичне царине има посебан економски значај. Царина по вриједности утврђује се у проценту од вриједности производа. Ова царина оптерећује вриједност увезених производа релативно једнако, апсолутно различито у односу на кретање цијена ових производа. Специфичне царине се утврђују у одређеном износу, не према вриједности производа, већ према јединицама мјере. Ова царина оптерећује вриједност производа релативно различито, а апсолутно једнако у непромијењеном износу у односу на кретање цијена производа. Предност ових царина је њихова једноставност у примјени. Не треба утврђивати вриједност производа ради царинења. Мана ових царина је у неравномјерном оптерећењу увозног производа у односу на кретање цијена. Комбиноване царине представљају комбинацију царина по вриједности и специфичних царина, при томе елиминишући њихове мане. Код подјеле царина на минималне и максималне, полази се од висине царинског оптерећења која се примјењује на увоз производа у зависности од земље поријекла. Минимална царина се обично користи на увоз производа из државе са којим је спољнотрговинска размјена регулисана на бази примјене принципа клаузуле најповлашћеније државе (право првог избора), док се у осталим трговинским односима са осталим државама користи максимална царинска стопа.

Царине према карактеру трговинских односа са иностранством могу да буду:

1. аутономне,
2. уговорне,
3. јединствене,
4. диференцијалне.

Аутономне царине су такве царине које држава успоставља независно од утицаја држава – трговинских партнера. Уговорне царине се утврђују међународним уговорима, а висина царина се утврђује сходно међусобним интересима држава потписница. У зависност од тога да ли се увозни производи подвргавају јединственом царинском поступку и оптерећењу, разликују се јединствене и диференцијалне царине. Посебни видови диференцијалних царина су преферцијалне царине и борбене царине. Преферцијалне царине се примјењују на увоз производа из држава којима је пружен повољнији третман од третмана по основу клаузуле најповлашћеније државе. Борбене царине се користе као

офанзивно средство са намјером да се држава која је трговински партнер присили на одређене уступке у међународној трговини.

4.1.2. Субвенције

Субвенције представљају буџетске расходе ради остваривања одређених циљева економске политике државе. Под субвенцијама подразумјева се свака врста заштите дохотка или подршке цијена. За директну или индиректну посљедицу има повећање извоза одређених производа са територије те државе, односно смањење увоза тог истог производа на њену територију. За субвенције постоје синоними типа премије и регрес. У заштитној функцији под субвенцијама се подразумјевају све врсте државних расхода у циљу повећања и заштите домаће производње од увоза и ради заштите домаће производње у њеној конкуренцији са иностраним произвођачима приликом извоза. Чешће се субвенција користи код заштите извоза, него код заштите домаће производње.

Коришћење субвенција као инструмента у циљу постизања извоза може да буде линеарно на цијелокупан извоз или селективно субвенционирање појединих група. Субвенционирање цијелокупног извоза се догађа када се има у циљу остваривање зацртане економске политике државе. Селективна политика извозног субвенционисања користи се и због постизања одређених приоритетних циљева у привредном развоју државе.

4.1.3. Увозне таксе и депозити

Увозне таксе и депозити се најчешће користе ради отежавања увоза, односно поскупљења увозних производа. Ефекти увозних такси и увозних депозита испољавају се у смањењу потрошње увозних производа због повећања цијена тих производа.

Коришћењем ових инструмената изостају директни заштитни ефекти у односу на произвођача, зато што цијене произвођача остају исте. Смањење увоза долази једино као посљедица повећања увозних такса. Са те стране долазе и ефекти на платни биланс, као и фискални ефекти.

4.1.4. Девизни курс

Девизни курс представља у заштитној политици такав инструмент чији ефекти произилазе из његовог обостраног дејства: на промјену увозних и извозних цијена.

Ако се домаћој валути кроз девизни курс признаје већа спољна вриједност од њене унутрашње вриједности, односно стање прецијењености, онда до изражаја

долазе антизаштитна дејства фиксног девизног курса. Ово утиче на платни биланс. Прецијењена домаћа валута врши притисак на увоз робе из иностранства, која постаје јефтинија. Антизаштитни ефекти прецијењене домаће валуте манифестују се и на увоз.

Фиксни девизни курс може да испољава и позитивне заштитне ефекте на платни биланс државе. То се догађа у случају када је домаћој валути кроз девизни курс призната већа унутрашња вриједност од спољне вриједности. У оваквим условима увозни производи постају скупљи и то дјелује у правцу отежавања увоза.

Заштитни ефекти потцијењеног и прецијењеног девизног курса дјелују линеарно, а код вишеструког девизног курса дјелују селективно. Критеријуми формирања многоструких курсева:

- степен обраде производа: виши степен обраде – виши девизни курс;
- по намјени: неопходни производи – нижи девизни курс, луксузни производи – виши девизни курс;
- по робној структури: виши за индустријске производе, нижи за пољопривредне производе;
- по географској опередијелености извоза и увоза: виши за подручје са конвертибилним системом плаћања, нижи за државе са клириншким системом плаћања.

У тијесној вези са питањем функције девизног курса је и питање функције девизне контроле у заштитној политици земље. Под девизном контролом се подразумијевају мјере државе ради регулисања промета девиза и ради одржавања нивоа девизног курса. Девизна контрола се јавља најчешће као једна од метода за уравнотежење платног биланса. То се ради у случају када неравнотежа траје дужи временски период. Дејство и оперативност девизне контроле долази до изражаја кроз контролу свих међународних економских трансакција. Заштитна функција девизне контроле у сфери робних трансакција долази до изражаја кроз квалитативна и квантитативна ограничења спољнотрговинске размјене.

Примарни циљ девизне контроле усмјерен је ка заштити платног биланса, док секундарни заштитни ефекти дејствују у правцу заштите домаће производње од иностране конкуренције. Ако би се извршила расподјела девиза на кориснике, то би утицало на смањење увоза и тиме би се побољшао платни биланс. Ово може да се одрази и на заштиту интереса домаће производње.

4.2. Квантитативна ограничења

4.2.1. Квоте

Квоте или квантитативна ограничења су изузетне рестриктивне и селективне мјере ограничавања спољнотрговинских токова. Оне ограничавају увоз или извоз одређеног производа за дати временски период. Ограничења могу да буду изражена у физичким мјерама (дужина, тежина или запремина) или вриједности. Квоте могу да буду засебне за сваку државу (билатералне квоте), глобалне, регулационе (квоте у оквиру међународних робних споразума) и интервентне (забране, ембарго, минималне извозне цијене).

Квота је сигурнија и прецизнија мјера од царина у спољној трговини. Ефекти ограничења се испољавају одмах од почетка примјена ограничења, а ниво цијена се формира касније у зависности од платежно способне потражње. Систем квота са високом поузданошћу ограничава обим иностране конкуренције на домаћем тржишту. Велики недостатак квота је у томе што изолује домаће произвођаче од притиска конкуренције иностраних произвођача и разара робне токове у међународној трговини. На тај начин оне деформишу тржишне критеријуме у оцјени конкурентности, рентабилности и економичности конкретног спољнотрговинског посла.

Земље се одлучују на примјену квантитативних ограничења и у случају спољне финансијске неравнотеже у билансу плаћања. Ово се ради да би се земља супротставила непосредној опасности знатног опадања монетарних резерви или да би зауставила то опадање. Када државе прибјегну привременом коришћењу квантитативних ограничења, оне су дужне да ова ограничења примјењују без дискриминације и да их укину одмах по нестанку разлога због којих су ограничења уведена.

Омогућавање права коришћења квота се најчешће врши системом дозвола. Дозволе корисницима дистрибуира овлаштени државни орган (министарство, привредна комора и други). У случају када је увозна квота мала у односу на домаће тржиште, домаће цијене ће да буду веће од цијена производа из увоза. Домаћи корисници квота ће остварити профит у том случају.

Свака држава тежи да повећа извоз, али у одређеним ситуацијама се државе одлучују да спроведу контролу извоза преко механизма квантитативних ограничења у облику забране или ембарга, количинских ограничења, дозвола и других. Државе често ограничавају извоз производа који нису још прошли финалну прераду.

У заштитној функцији економски ефекти квота су слични ефектима царина. За разлику од царине, квота дјелује одмах и утиче на ограничавање количина које се могу увозити, препуштајући да се на тржишту касније формира ниво цијена. Царина примарно утиче на промјене нивоа цијена, па тако и на ограничавање увоза.

Постоји неколико врста квота:

1. Глобална квота;
2. Билатерална квота;
3. Мјешовита квота;
4. Царинска квота;
5. Добровољна ограничења извоза.

Глобална квота је врста квантитативног регулисања увоза којом се утврђује количина производа која се може увести у току временског периода, најчешће у року од годину дана. У систему глобалне квоте не одређује се тржиште понуде, већ се само одређује укупна количина производа која се може током одређеног периода увести, а слобода избора тржишта се оставља увознику. Глобалне квоте не би требало да се одређују по државама или по валутним подручјима.

Билатерална квота се установљава у трговинским преговорима између двије државе. Ове квоте се називају и уговорним контингентима. Ефекти билатералне квоте у функцији заштите испољавају се у битном сужавању права увозника у избору тржишне понуде. Могућност избора између услова понуде куповине постоји само у односу на државу на коју је квота одређена. Тиме се постижу двоструки циљеви. Са једне стране се штити домаћа производња одређивањем количина које се пуштају на домаће тржиште. Са друге стране, у институцији билатералне квоте уткани су елементи дискриминационог третмана. Држава на које билатерална квота није адресирана, а има битног интереса за извоз у земљу која је квоту увела, је дискриминисана у односу на државе на које је квота одређена.

Мјешовите квоте су специјална врста квантитативних ограничења којима се од произвођача захтијева да у производњи финалних производа обезбеђују одређене пропорције коришћења домаћих и увозних сировина. Ова врста квота врши индиректно ограничавање увоза, одређујући пропорције производној потрошњи између домаћих и увозних компоненти. Мјешовите квоте заузимале су важније мјесто у политици аграрног протекционизма европских држава тридесетих година прошлог вијека. Оне имају двије предности. Прво, одређујући пропорције учешћа домаће компоненте у финалној производњи, заштићује се и

подстиче развој домаће основе сировина. Друго, мјешовите квоте утичу на заустављање прекомјерног увоза сировина и то спријечава непотребно одливање оскудних девизних средстава.

Царинска квота је ограничење увоза којим се дефинитивно не одређује ни количински ни вриједносно максималан увоз појединих производа у једну државу или царинско подручје у датом периоду. Царинском квотом утврђује се да се по правилу без царине или по нижој стопи, у датом периоду, одређена количина или вриједност неког производа може увести у земљу или у дијелу њеног царинског подручја. Након што је остварен увоз у оквиру одобрене царинске квоте, сваки даљни увоз производа се може остваривати по нормално увозном режиму уз примјену царинске стопе на основу клаузуле најповлашћеније државе. Ово у суштини представља предности у односу на већ поменута квантитативна ограничења, којима недостаје оваква флексибилност. Разлози примјене царинске квоте су вишеструки. Царинска квота се користи ради остваривања сљедећих циљева:

- 1) подстицање малограничног промета,
- 2) унапријеђивање трговине новим производима,
- 3) смањење цијена,
- 4) либеризација трговине,
- 5) смањење или елиминисање ефекта скретања трговине,
- 6) финализација обраде и дораде производа.

Какви ће бити ефекти царинске квоте зависи од висине стопе таксе на увоз у оквиру царинске квоте. Ако таксе на овај увоз изједначавају разлике у цијени између више домаће и ниже иностране цијене, царинска квота ће дјеловати у правцу заштите домаће производње од иностране конкуренције. На ефекте царинске квоте утицаће и величина увоза која се може извршити под режимом царинске квоте. Царинска стопа која се примјењује у оквиру царинске квоте је по правилу нижа од царинске стопе најповлашћеније државе. Уколико се царинска квота повећава утолико ће се више дјеловати на либерализацију међународне трговине, а мање ће се испољавати у функцији заштите домаће производње од иностране конкуренције.

Добровољна ограничења извоза су облик квантитативних ограничења које договара држава извозница за свој извоз у одређене државе, како би се спријечило да извоз производа изазове озбиљне штете државама увозницама. Земље извознице добровољно ограничавају свој извоз да би тиме избјегле ситуацију да држава увозница уведе ограничавајуће мјере. Као аргументи у корист ове врсте

квантитативних ограничења истичу се тврдње да су добровољна ограничења извоза мање зло на међународну трговину, него увођење једностранних квантитативних рестрикција од стране државе увознице. Државе увознице не само да рестриктивније дјелују на међународну трговину већ се и дуже задржавају. Суштина овог облика квантитативног ограничења је да се њиме штите интереси економски снажнијег партнера у међународним економским односима.

4.2.2. Дозволе

Дозвола представља помоћни инструмент у политици реализације квантитативних ограничења у спољној трговини. Ријетко се користи као индивидуални инструмент у регулисању спољнотрговинских токова.

Дозвола се користи као допуна другим инструментима квантитативних ограничења. Она се може користити и као мјера ограничења увоза и као мјера ограничења извоза. У функцији ограничења увоза, дозвола се по правилу јавља само у изузетним условима, у зависности од економских и политичких прилика у свијету и од унутрашње привредне ситуације у држави. Дозвола се може користити и онда када је ријеч о извозу робе чији је промет под међународном контролом.

Увозне дозволе се углавном јављају као допуна мјера квантитативних ограничења увоза. Помоћу увозних дозвола могуће је ограничити или потпуно зауставити увоз на било ком нивоу и у свако вријеме. У погледу рестриктивности и заштите интереса домаћих произвођача и потрошача, систем дозвола може да буде ефикаснији од система квота.

4.3. Техничке и административне баријере

4.3.1. Нецаринске баријере

Можемо рећи да нецаринске баријере представљају све оне мјере које се не могу назвати царинама, а које имају ограничавајуће дејство или негативно утичу на одвијање међународних трговинских токова. Док царине, као и трошкови превоза, повећавају цијену добара, нецаринске баријере функционишу као увозне квоте, али не доносе приход држави. Појам нецаринских баријера је дефинисан на много начина. Према општој дефиницији то су мјере и поступци једне или више држава које нарушавају слободну свјетску трговину, било да је ограничавају или неприродно – стимулишу, које штите домаћу привреду од иностране конкуренције, а чија примарна намјера није повећање буџетских прихода. Царине су Општим споразумом о царини и трговини (енг. *GATT*) представљене као

заштита на граници. Примјена нецаринских баријера у међународној трговини је веома присутна. Тежило се претварању свих нецаринских баријера у царине, али, то је процес који још увек траје, а баријере и даље опстају.

Када се говори о нецаринским баријерама у другој половини 20. вијека и њиховом утицају на међународну трговину, прихваћена је оцјена да су уложени напори да се оне смање и укину у вријеме постојања Општег споразума о царини и трговини. Овај споразум није остварио успјех, када је њихово укидање у питању.

Са смањењем царина у међународној трговини нецаринске баријере постају уочљивије. Сличност нецаринских баријера са царинама огледа се у чињеници да и нецаринске баријере доводе до повећања нивоа цијена на домаћем тржишту, а последице носе потрошачи. При томе домаћи произвођачи, бар на кратак рок, добијају одређену предност. Веома је тешко тачно процијенити номинално исказану заштиту насталу примјеном нецаринских баријера. Ако се упореде цијена производа на међународном тржишту и цијена на домаћем тржишту, она може бити увећана и то вишеструко не само царинама, већ се на то могу додати и нецаринске баријере. За разлику од царина, нецаринске баријере у међународној трговини обилују великим бројем облика у којима се јављају и често са недовољном транспарентношћу. Нецаринске баријере се међусобно веома разликују. Када је транспарентност у питању, за разлику од царина, које су унапријед познате учесницима у спољнотрговинском послу, нецаринске баријере се не могу са сигурношћу предвидјети. Оне су и временски промјенљиве, не важе увек и за све, већ се одређују према количини или цијени робе. Улога царине је углавном била мотивисана прикупљањем буџетских прихода. У случају нецаринских баријера, основни мотив је смањење количине увезене робе или услуга чиме се смањује удио иностране конкуренције на домаћем тржишту, али и штите домаћи произвођачи. Наравно, таква заштита произвођача је краткорочна.

Посљедњих двадесетак година у примјени су нови облици баријера. У питању су неки облици техничких и административних нецаринских баријера, које се примењују или на самој граници или иза границе. Под појмом на самој граници у новијем периоду се наводе мјере које утичу негативно на одвијање трговинских токова, а узроковане су неефикасним или пак недовољно ефикасним и недовољно ефективним радом царинске службе. Под појмом иза границе подразумева се рад осталих служби, инспектората, агенција и служби повезаних са радом различитих министарстава. Обе групе баријера заправо представљају административне нецаринске баријере.

Постоји више начина за класификовање нецаринских баријера, управо у складу са њиховом хетерогеном структуром, која отежава њихово класификовање. Уколико бисмо првенствено анализирали појам царине и нецаринске баријере, могли бисмо рећи да су нецаринске баријере све оне баријере које не представљају царине.

Нецаринске баријере се могу класификовати на неколико начина:

4.3.1.1. Процедуре испитивања усаглашености са техничким прописима и стандардима

Ради се о процедурама које се спроводе како би се установило да ли је конкретан производ усаглашен са техничким прописима и стандардима који су дефинисани за тај конкретан производ. Процедуре испитивања усаглашености са техничким прописима и стандардима могу се назвати и процедурама процјене усаглашености. Процедура процјене усаглашености је свака процедура која је директно или индиректно коришћена да се одреди да ли су испуњени релевантни захтјеви у техничким прописима, или стандардима. У те процедуре укључене су сљедеће активности: процедуре за узимање узорака, тестирање и инспекција, процјена, верификација и увјерење о усаглашености, регистрација, акредитација, одобрење и њихове комбинације. Баријера у међународној трговини усљед постојања ових процедура, настаје с обзиром да различите земље не признају резултате испитивања усаглашености са техничким прописима и стандардима, које су обављене на територији друге земље. Због тога долази до непотребног дуплирања истих процедура, што покушљује и успорава одвијање спољнотрговинских токова. Ово често одбија потенцијалне учеснике.

4.3.1.2. Обавезно обиљежавање производа

Поред заштитне функције коју обавља амбалажа производа, временом се почела користити и у маркетиншке, али и информативне сврхе. Маркетиншке, у форми украса који би привукао потрошаче баш конкретном производу. Информативне, како би се обезбиједило исправно коришћење производа и потенцијални потрошачи информисали о правилном коришћењу производа, као и о његовим карактеристикама. Ради се о информацијама о самом производу које се налазе на самом паковању. Препрека у међународној трговини је настала када су различите земље почеле са доношењем врло различитих правила о минималним информацијама које се морају налазити на сваком производу. У неким земљама било је веома важно да је обиљежено поријекло робе, у другим опет састав производа, итд.

4.3.1.3. Посебни захтјеви у погледу паковања робе

Још један аспект важан за само паковање робе, поред већ поменутог захтјева за обавезним обиљежавањем производа, јесте посебна заштитна улога амбалаже у коју се пакује дати производ. Баријера у међународној трговини може настати у овом домену, уколико различите земље уводе велики број захтјева за посебном амбалажом, без које неће дозволити увоз датог производа.

4.3.1.4. Тестирање, инспекција и карантин на граници

У овом случају ради се о врсти техничких нецаринских баријера у међународној трговини, које у највећој мјери имају додирних тачака са групом административних нецаринских баријера, чак се некад и сматрају административним баријерама. Наиме, царински органи, односно, царинска служба има право да при уласку робе на царинску територију, изврши инспекцијски преглед робе. Дио прегледа врши сама царинска служба, остало различите службе, инспекторати и агенције. Домен у ком могу настати техничке нецаринске баријере јесте испитивање усаглашености карактеристика робе са стандардима и техничким прописима, што се врши најчешће у различитим лабораторијама на граници. Роба се до тог тренутка може чувати у складиштима или у карантину уколико се ради о опасним производима.

4.3.1.5. Еколошке баријере

Еколошке техничке нецаринске баријере, настале су као резултат тежњи углавном развијених земаља, да се обрати пажња на загађеност животне средине током посљедњих неколико деценија. Ради се о праву сваке земље да своје потрошаче заштите од увоза производа који су произведени без поштовања еколошких стандарда, као и од производа чији би увоз и каснија употреба довели до нарушавања еколошких стандарда дате земље.

4.3.2. *Административне мјере протекционизма*

Административне мјере протекционизма су такве мјере спољнотрговинске политике чије дејство произилази из мноштва нормативних одредби којима држава посредно утиче на обим и правце увоза и извоза. Тиме држава штити домаћу производњу од иностране конкуренције. Ове мјере се често означавају као административни или индиректни протекционизам. Понекад се под административним протекционизмом подразумевају све мјере којима се

индиректно штити домаћа производња. У мјере административног протекционизма се најчешће убрајају:

- административне увозне таксе,
- селективне унутрашње таксе,
- диференциране превозне тарифе,
- шиканозни царински поступак,
- компликована процедура у примјени нецаринских баријера,
- специфичне финансијске мјере ограничења увоза.

Административне увозне таксе представљају значајан инструмент у спровођењу протекционе политике државе. Њихови ефекти су вишеструки. Оне могу вршити функцију заштите домаће производње, а могу се уводити из платнобилнаких разлога, као и ради обезбјеђења фискалних прихода. Према називу, требало би да то буду таксе које се уводе ради покривања трошкова које се тичу администрирања са увозом. Ове таксе, с обзиром на њихову висину, представљају значајно оптерећење увоза. Постоје и таксе које симболично оптерећују увоз, али се оне претежно уводе ради заштите домаће производње. Административне увозне таксе су флексибилније од царине, а процедура њиховог увођења и мијењања је много једноставнија од процедуре мијењања и усаглашавања висине царина.

Селективне унутрашње таксе су још једна финансијска мјера која се уводи у намјери да се отежава увоз и потрошња страних производа. Ове таксе имају дискриминациони карактер, јер у промету знатно више оптерећују иностране производе него домаће. Поред тога што индиректно штите домаћу производњу, оне подстичу потрошњу домаћих производа.

Диференцијалне превозне тарифе на домаћим линијама омогућују да се домаћи производи превозе по нижим превозним тарифама него инострани, чиме се мијењају компаративне предности производа осјетљивих на превозне трошкове. То је нарочито значајно када се ради о кабластој роби код које је учешће транспортних трошкова у цијени коштања релативно високо.

Шиканозни (рестриктивни увозни) царински поступак при царинењу робе може да дјелује слично забрани увоза, јер у поступку царинења и примјене царинских прописа и процедура може до те мјере да се отежа, да заиста почне дјеловати слично забрани увоза.

Индиректна заштита домаће производње од иностране конкуренције на домаћем тржишту може се постићи компликованом процедуром у примјени нецаринских баријера. У случајевима када се нецаринске баријере састоје у

постављању одређених захтјева који се морају поштовати у промету и производњи одређених производа, сваки додатни услов који ове баријере морају формално да испуњавају, као додатну препреку за увоз.

Депозити на увоз представљају обавезу увозника да положи депозит прије извршеног увозног посла, односно прије добијања дозволе за увоз. Иако се ови депозити по извршеном увозном послу враћају увознику они знатно поскупљују увоз и дјелују у смислу смањивања увозне тражње. Депозити се обично одређују у проценту од вриједности увоза и по правилу су диференцирани у зависности од неопходности производа.

4.3.3. Дампинг

Дампинг се дефинише као увођење производа једне државе у трговину друге државе по цијени нижој од његове нормалне вриједности. То се ради ако је извозна цијена тог производа приликом извоза у другу државу у редовним токовима трговине нижа од упоредиве цијене сличног производа намјењеног потрошачима у држави извоза. Дампиншка маржа је разлика између ниже извозне цијене неког производа и његове нормалне вриједности. Антидампиншка такса се може увести максимално у вриједност дампиншке марже. Држава има право да изабере методологију израчунавања дампиншке марже, при чему је од изузетне важности објективно утврђивање извозне цијене и нормалне вриједности неког извозног производа.

Извозна цијена је цијена по којој је производ извезен из једне државе у другу. Проблеми овдје настају када извозна цијена није једнака цијени на домаћем тржишту. Ово се догађа пошто се често извозницима одобравају повраћаји царина, пореза и других плаћених такса.

У случајевима када не постоји извозна цијена или када се надлежним органима чини да је извозна цијена непоуздана, извозна цијена се може конструисати на бази цијена по којој се увезени производи први пут препродају независном купцу. Ако се производи не препродају независном купцу или су у истом стању у каквом су увезени, цијена се може конструисати на било којој разумној основи за коју се овлашћени орган одлучи.

Нормална вриједност је упоредива цијена у нормалним токовима трговине за сличне производе намјењене потрошњи у држави извозници. Она је обично просјечна вриједност заснована на серијама домаћих продаја које су направљене за вријеме одређеног периода. У многим случајевима ће бити потребно више од једне нормалне вриједности да би се обезбиједили упоредни подаци за различите комбинације фактора садржаних у извозним производима. Правила одређују двије

околности у којима нормална вриједност не може да буде заснована на продајним цијенама и то:

- када нема такве продаје сличних производа у редовним токовима трговине,
- када такве продаје не допуштају умјесно упоређивање.

У случају када нема продаје сличног производа на домаћем тржишту државе извознице, маржа дампинга ће се утврдити поређењем са цијеном сличног производа који се извози у одговарајућу трећу државу, под условом да је ова цијена репрезентативна, или упоређивањем са цијеном производње у земљи поријекла увећаном за разумни износ административних, продајних и осталих трошкова и профита.

5. СПОЉНОТРГОВИНСКА ПОЛИТИКА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

У свакој држави, а посебно у Босни и Херцеговини, немогуће је одвојити унутрашњу и спољну политику. Једна без друге не могу. Обе политике стварају исте групе људи са истим циљевима. Најважнији дио спољне политике је спољнотрговинска политика.

У Босни и Херцеговини је нарочито изражена зависност унутрашње и спољне политике. На све спољнополитичке акције и прилике утичу појаве и процеси који су се десили у унутрашњој политици. Ово доводи до мањка независне и активне спољне политике БиХ зато што је она одређена унутрашњополитичким или спољнополитичким појавама, догађајима или процесима.

Спољнотрговинска политика у Босни и Херцеговини је у надлежности Савјета министара БиХ, коме посебни приоритети требају бити смањење спољнотрговинског дефицита и стварање повољнијег амбијента за ефикаснији извоз из оба ентитета БиХ. Потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању са Европским заједницама и њиховим земљама чланицама (2008. године), Босна и Херцеговина се обавезала на постепено до потуно укидање царина на робу, индустријске и примарне пољопривредне производе пореклом из заједнице.

Увоз у Босну и Херцеговину се обавља према царинској тарифи Босне и Херцеговине, која се сваке године усклађује са Комбинованом номеклатуром Европске уније, те позитивним законским прописима.

5.1. Макроекономска анализа Босне и Херцеговине

Основни приоритети економске политике Босне и Херцеговине од почетка XXI вијека усмјерени су на регионалну спољнотрговинску размјену. Од почетка 2001. године, Босна и Херцеговина је потписала више билатералних споразума о слободној трговини. То су обично сусједне државе, али међу њима има и других.

Да би у наредним поглављима били приказани и објашњени подаци везани за спољну трговину Босне и Херцеговине са иностранством, прво ће да буду представљени основни економски показатељи везани за Босну и Херцеговину.

Ако се пореди номинални БДП 2007. и 2014³. године, види се пораст од 20%. БДП по глави становника 2007. године је био 3000 €, а 2014. године је износио 3645 €. Ово је повећање од 21%. Примјетна је тенденција раста просјечне нето плате. Просјечна нето плата 2007. године је износила 322€, док је 2014. године она износила 424 €. Почетних година повећање нето плате је било израженије, док се задњих неколико година нето плата увећава тек за неколико евра.

³ Подаци из 2015. године нису узети за поређење због некомплетности свих ставки.

Табела 5.2. Основни економски показатељи БиХ

Показатељи	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	I – IX 2015.
Номинални БДП (милијарде €)	11,5	13	12,7	13	13,4	13,4	13,7	13,9	10,9
БДП по глави становника (€)	3.000	3.394	3.297	3.372	3.490	3.491	3.568	3.645	-
Реална стопа раста БДП-а (%)	5,7	5,5	-2,9	0,8	0,9	-0,9	2,4	1,1	-
Стопа раста индустријске производње (%)	10	9,2	-3,3	1,6	5,6	-5,2	6,7	0,1	2,5
Просјечне нето плате (€)	322	385	404	408	417	422	423	424	425
Годишња стопа инфлације (%)	1,5	7,4	-0,4	2,1	3,7	2,1	-0,1	-0,9	-0,8
Годишња стопа незапослености (%)	29	23,4	24,1	27,2	27,6	28	27,5	27,5	27,7
Девизне резерве (милиони €)	3.425	3.219	3.176	3.301	3.284	3.328	3.614	4.001	4.231
Биланс спољнотрговинске размјене (милијарде €)	-4,14	-4,82	-3,48	-3,33	-3,73	-3,78	-3,47	-3,84	-2,61
Токови директних страних инвестиција (милиони €)	1.329	684	180	307	357	307	228	378	199*
Учешће директних страних инвестиција у БДП (%)	11,6	5,3	1,4	2,4	2,7	2,3	1,7	2,7	1,8*
Депозити становништва у комерцијалним банкама (милиони €)	2.622	2.633	2.793	3.251	3.605	3.914	4.276	4.623	4.919
Број становника (у милионима)* ⁴	3,84	3,84	3,84	3,84	3,84	3,84	3,83	3,83	3,83

Извор: http://www.cbbh.ba/files/godisnji_izvjestaji/2014/GI_2014_bs.pdf

⁴ Извор: Агенција за унапређење страних инвестиција у БиХ, *прелиминарни подаци према платном билансу*

5.2. Спољна трговина Босне и Херцеговине

Економија Босне и Херцеговине се значајно ослања на спољну трговину. Ако се погледају подаци Агенције за статистику Босне и Херцеговине (табела 3), може се закључити да су увоз и извоз у константном порасту. При томе држава биљежи стални спољнотрговински дефицит.

Покривеност увоза извозом је био испод 50%, што је алармантно. Гледајући податке, може се видјети да је тек у задњих 6 година покривеност увоза извозом прешла преко 50%. У 2015. години та покривеност износи 56,70%. Упркос томе, примјећује се да је спољнотрговински дефицит остао у неком просјеку од 6,5 до 7,5 милијарди КМ. Да би се то поправило покривеност увоза извозом мора да буде много већа.

Табела 5.3. Спољнотрговинска размјена БиХ у хиљадама КМ

Година	Спољна трговина	Извоз	Увоз	Спољнотрговински салдо	% покривености увоза извозом
2003.	10.641.787	2.322.846	8.318.941	-5.996.095	27,92
2004.	12.124.723	2.818.780	9.305.942	-6.487.162	30,29
2005.	14.961.825	3.783.280	11.178.545	-7.395.265	33,84
2006.	16.553.080	5.164.296	11.388.785	-6.224.489	45,35
2007.	19.834.827	5.936.584	13.898.242	-7.961.658	42,71
2008.	23.004.207	6.711.690	16.292.516	-9.580.826	41,19
2009.	17.886.378	5.531.199	12.355.179	-6.823.980	44,77
2010.	20.711.743	7.095.505	13.616.238	-6.520.733	52,11
2011.	23.747.540	8.222.112	15.525.428	-7.303.315	52,96
2012.	23.110.904	7.857.962	15.252.942	-7.394.980	51,52
2013.	23.550.668	8.380.496	15.170.172	-6.789.676	55,24
2014.	24.881.020	8.681.742	16.199.278	-7.517.536	53,59
2015.	24.839.000	8.987.000	15.852.000	-6.865.000	56,70

Извор: http://www.bhas.ba/saopstenja/2016/ETS_2015M12_001_01_hr.pdf

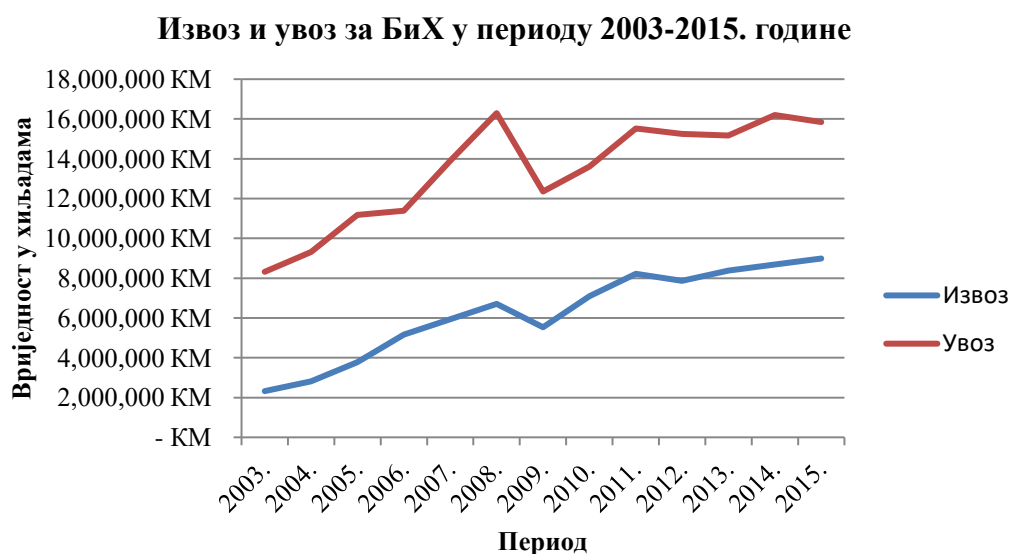
Ако би се посматрао период задњих десет година, примјећује се да је обим спољне трговине у сталном порасту. Године 2006. обим спољне трговине је износио 16,553 милијарди КМ, док је 2015. године он био 24,839 милијарди КМ, што је око 50% више у односу на 2006. годину.

Спољнотрговински дефицит је оно што представља велики проблем. У свакој посматраној години, Босна и Херцеговина има негативан спољнотрговински салдо. Најмањи спољнотрговински дефицит је био 2003. године и износио је 5,99

милијарди КМ, док је највећи био 2008. године када је износио 9,58 милијарди КМ. Поредeћи период 2006-2015. примјећује се да је спољно трговински дефицит порастао за неких 640 милиона КМ или приближно 10%.

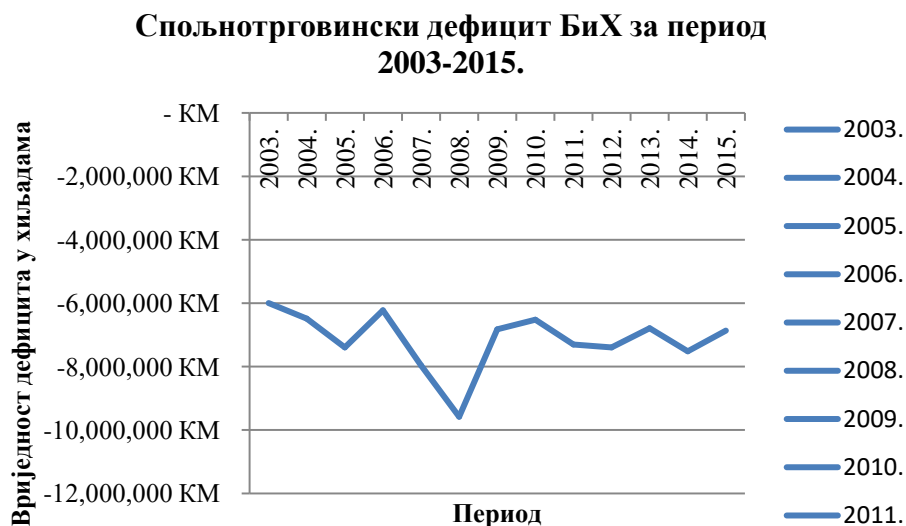
Наредна два графика сликовито приказују увоз и извоз у Босни и Херцеговини у периоду од 2003 до 2015. године. Подаци су узети из табеле 5.3

График 5.1. Извоз и увоз у хиљадама КМ за БиХ у периоду од 2003. до 2015. године

Потребно је нагласити да је 2008. године свијет захватила свјетска економска криза. Она је имала страховите посљедице на Босну и Херцеговину. Тада је увоз био рекордан и износио је 16,292 милијарди КМ, док је извоз износио 6,711 милијарди КМ. Спољнотрговински дефицит 2008. године је износио 9,58 милијарди КМ.

График 5.2. Спољнотрговински дефицит БиХ у хиљадама КМ за период 2003-2015. година

5.3. Анализа спољне трговине Босне и Херцеговине

У 2015. години извоз из Босне и Херцеговине износио је 8 милијарди 987 милиона КМ, што је за 3,5% више него у истом периоду 2014. године. Увоз је у истом периоду износио 15 милијарди 852 милиона КМ, што је за 2,1% мање него у истом периоду претходне године. Покривеност увоза извозом је износила 56,7%, док је вањскотрговински робни дефицит износио 6 милијарди 865 милиона КМ.

Извоз у земље ЕУ је износио 6 милијарди 453 милиона КМ, што је за 3 % више него у истом периоду 2014. године, док је увоз износио 9 милијарди 946 милиона КМ, што је за 1,1 % више него у истом периоду претходне године. Покривеност увоза извозом је износила 66,9%.

У табели 5.4 се могу видјети подаци за извоз и увоз 2014. и 2015. године. Подаци су изражени по мјесецима. Одавде је лако видјети раст извоза и пад увоза у 2015. години.

Табела 5.4. Извоз и увоз током 2014. и 2015. године у хиљадама КМ

Мјесец	Извоз		Увоз		Стопа покривености увоза извозом	
	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Јануар	654.576	649.110	1.003.870	982.812	65,2	66,0
Фебруар	671.957	715.340	1.266.818	1.210.370	53,0	59,1
Март	735.883	756.441	1.356.692	1.378.928	54,2	54,9
Април	736.785	757.821	1.330.882	1.364.975	55,4	55,5
Мај	648.752	730.567	1.350.012	1.374.463	48,1	53,2
Јун	748.166	775.042	1.325.539	1.340.497	56,4	57,8
Јул	790.924	809.259	1.423.185	1.485.298	55,6	54,5
Август	634.231	708.562	1.365.246	1.276.321	46,5	55,5
Септембар	797.564	790.028	1.482.753	1.395.294	53,8	56,6
Октобар	790.938	807.515	1.536.274	1.448.711	51,5	55,7
Новембар	740.569	764.553	1.352.727	1.304.651	54,7	58,6
Децембар	731.397	722.956	1.405.280	1.289.372	52,0	56,1
УКУПНО	8.681.742	8.987.194	16.199.278	15.851.692	53,6	56,7

Извор: http://www.bhas.ba/saopstenja/2016/ETS_2015M12_001_01_hr.pdf

Као и претходне године, Босна и Херцеговина је највише извозила у Њемачку, Италију и Хрватску (табела 5.5). У ове три државе Босна и Херцеговина је извезла робу у вриједности око 3,5 млијарди КМ.

Табела 5.5. Десет највећих увозника и извозника у БиХ

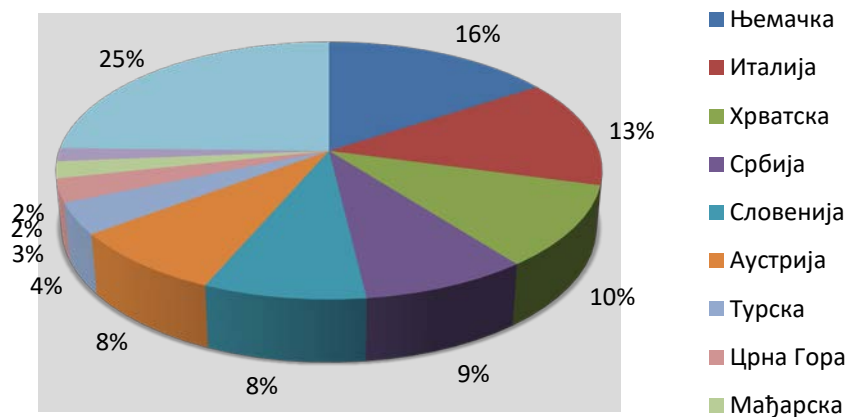
Извоз и увоз по земљи намјене и поријекла			
Извоз 2015. година		Увоз 2015. година	
Држава	Вриједност у хиљадама КМ	Држава	Вриједност у хиљадама КМ
Њемачка	1.412.906	Њемачка	1.914.225
Италија	1.214.930	Италија	1.758.289
Хрватска	925.166	Србија	1.728.490
Србија	770.695	Хрватска	1.673.161
Словенија	748.870	Кина	1.091.670
Аустрија	743.062	Русија	910.072
Турска	354.630	Словенија	773.559
Црна Гора	262.844	Турска	644.609
Мађарска	188.742	Аустрија	560.924
Холандија	149.591	Пољска	452.743
Остале	2.215.564	Остале	4.344.258

Извор: http://www.bhas.ba/saopstenja/2016/ETS_2015M12_001_01_hr.pdf

Босна и Херцеговина је највише робе увезла из Њемачке, Италије, Србије, Хрватске и Кине. Вриједност увезене робе из ових држава износи 8,1 милијарду КМ.

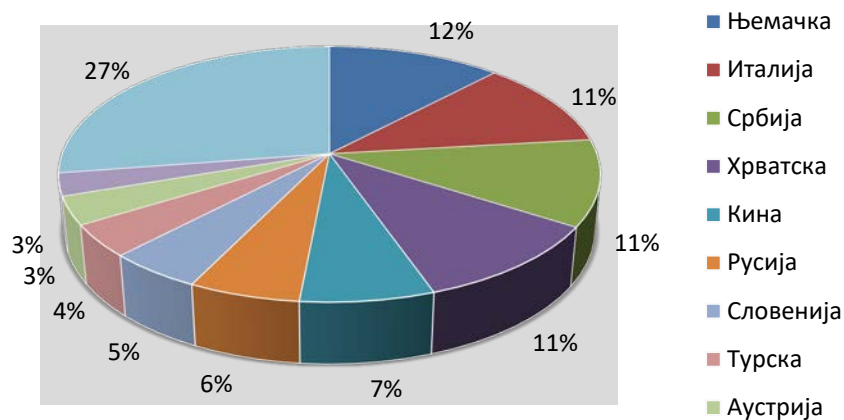
На графицима 5.3 и 5.4 могу се видјети проценти заступљености држава у увозу из БиХ као и извозу у БиХ. Овом приликом су коришћени подаци из табеле 5.5.

График 5.3. Постотак извоза из БиХ у друге државе 2015. године

Из графика 5.3 се види да првих десет држава које увозе робу из БиХ заузимају 75,35% укупног БиХ извоза. Посматрајући график 5.4 примјећује се да првих десет извозница у БиХ заузима 72,59% од укупног увоза БиХ.

График 5.4. Постотак увоза у БиХ из других држава у 2015. години

5.4. Споразум о придруживању и стабилизацији

Велики утицај на економију Босне и Херцеговине треба да има Споразуму о стабилизацији и придруживању (скр. ССП). Споразум се успоставља између европских заједница и њихових чланица, са једне стране, и Босне и Херцеговине, са друге стране. Овај споразум је потписан 16.6.2008. године. Међутим, ССП је ступио на снагу тек 1.6.2015. године. Свих ових година Споразум је блокиран због неспровођења преузетих обавеза и пресуда од старне власти у БиХ.

Овим споразумом Босна и Херцеговина је се приближила кандидатури за придруживање Европској унији. У споразуму је јасно прецизирано десет поглавља. Једно од њих је и поглавље у коме је дефинисано слободно кретање робе међу чланицама заједнице. Поред главног текста, постоји и седам анекса споразума и седам протокола. У њима је до детаља описано која су то права и обавезе Босне и Херцеговине.

Као једно од битних ставки из Споразума је да ће чланице Европске уније и Босна и Херцеговина постепено успоставити подручје слободне трговине у периоду од највише пет година. Временски период почиње од дана ступања на снагу овог споразума.

Једно од веома важних питања за Босну и Херцеговину је слободно кретање робе. Наиме, у тексту ССП се спомињу царине и таксе. То су неки од инструмената међународне трговинске политике. За Босну и Херцеговину веома је важна спољна трговина. Преко царина и такса остварује се одређени профит.

Према ССП царине и таксе морају се кориговати. Све државе чланице имају обавезу да то ураде. Полазне царине су утврђене за државе чланице ЕУ и посебно за Босну и Херцеговину. Према овом споразуму за Босну и Херцеговину ће се примјењивати умањена царина, према уредби Вијећа ЕУ. Царине и таксе не укључују антидампиншке и компензационе мјере, те накнаде или таксе пропорционалне трошковима пружене услуге⁵.

Државе чланице ЕУ имају јасно дефинисано слободно кретање робе. Без икакве царинске препреке робе се из једне државе могу наћи у понуди у другој држави. Овим споразумом чланице ЕУ су пристале на равноправност свих роба и услуга. На овај начин ствара се велика конкуренција. Ту могу да профитирају јаке и стабилне економије. Јасно је да би се Босна и Херцеговина у овом случају нашла у тешкој позицији. Смањење утицаја царина или укидање царина негативно би се одразило на економију Босне и Херцеговине.

⁵ Извор: Споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ и БиХ, стр. 13.

Због привредне ситуације у Босни и Херцеговини тешко је очекивати да производи из Босне и Херцеговине буду конкурентни на европском тржишту. То је довољно тешка ситуација за Босну и Херцеговину. Међутим, нови притисци на економију се тек требају догодити. У тренутку писања овог рада, Европска унија је послала захтјев властима Босне и Херцеговине за потпуно укидање царина на производе из ЕУ. У претходном тексту је споменуто да државе са слабом привредом не могу економски да поднесу смањење утицаја царина и других инструмената. О потпуном укидању царина да и не говоримо. Ако би Босна и Херцеговина прихватила ово, то би значило још тежу и неповољнију ситуацију за домаће произвођаче. Јевтина роба из Европске уније би преплавила домаће тржиште.

6. ЗАКЉУЧАК

Међународна трговина се одвија између држава које имају успостављене међународне односе. Свака држава прије трговинске размјене успоставља своју спољну политику. На међународну трговину утиче спољнотрговинска политика. Њу креира држава у циљу очувања домаће производње и повећања трговинске размјене.

Постоји много инструмената спољнотрговинске политике. Они се могу класификовати према области и принципу дјеловања. Неки су оријентисани према цијени, други према квантитету, док су трећи окренути разним трговинским баријерама. Тежи се томе да се баријере искоријене из спољне трговине.

Мјера зависности државе од међународне трговине је изражена преко спољнотрговинског коефицијента. Код економски јаких држава спољнотрговински коефицијент има ниску вриједност. Овај коефицијент је веома висок за Босну и Херцеговину. Свјетско тржиште није толико пресудно за велике економске силе, док је за Босну и Херцеговину од виталног значаја.

Глобализација представља велики проблем за привреду Босне и Херцеговине. Тако брз развој не може да прати ова привреда. Држава постаје све више зависна од новчаних утицаја из иностранства. Босна и Херцеговина као држава нема ту моћ и капацитет да обезбиједи конкурентно тржиште.

Да би Босна и Херцеговина остварила знатан напредак у привредном развоју треба да повећа извор роба на свјетско тржиште и повећа покривеност увоза извозом роба. Босна и Херцеговина има слабу покривеност увоза са извозом. Због тога је потребно боље дефинисати инструменте спољнотрговинске политике. Да би се привреда покренула потребно је субвенционисати домаћа предузећа и заштитити домаћу производњу. Босна и Херцеговина истим државама извози и од истих увози робу. Проблем је тај што се извозе сировине и недовршени производи, док се увозе скупљи финални производи.

Држава треба да стане испред домаће привреде. Разним олакшицама и премијама треба да покрене домаћу производњу. Треба сировине искористити и направити финалне производе. Онда те производе пласирати на инострано тржиште по високим цијенама. Не смије се дозволити извоз јефтиних ресурса, а да се онда, када се у иностранству од њих направе финални производи, они увезу у Босну и Херцеговину по много вишим цијенама.

Задњих десет година Босна и Херцеговина је правила велике дефиците остварене у спољној трговини. Просјек спољнотрговинског дефицита од 2003. године па до данас је 7,14 милијарди КМ. Ни много јаче привреде то не могу поднијети, а поготово Босна и Херцеговина. Настави ли се са лошом праксом у

спољнотрговинској политици, Босни и Херцеговини предстоји неизвјесна будућност.

Споразум о стабилизацији и придруживању Европске уније и Босне и Херцеговине предвиђа слободну трговину робом, односно отварање граница роби из иностранства. То предствала смањење утицаја царина и других инструмената спољне трговине. Примјена умањене царине је погубна за економију Босне и Херцеговине. Она са економске стране не може да поднесе смањење утицаја царина или њено потпуно укидање. Само велике економске силе могу да поднесу трговину без царина. Босна и Херцеговина не смије дозволити потпуно укидање царине зато што би то било погубно за њену привреду и економију.

Аутор се нада да је овим радом у одређеној мјери приближио читаоцу начин на који је организована међународна трговина и који све фактори утичу на њу.

ЛИТЕРАТУРА

- Џомбић Ј. Илија. 2009. Међународно пословање. Бања Лука: Универзитет за пословни инжењеринг и менаџмент у Бањој Луци.
- Џомбић Ј. Илија. 2010. Економски односи БиХ са иностранством. Бања Лука: Универзитет за пословни инжењеринг и менаџмент у Бањој Луци.
- Младен Ивић. 2014. Привредни развој Босне и Херцеговине у условима глобализације. Бања Лука: Универзитет за пословни инжењеринг и менаџмент у Бањој Луци.
- Предраг Бијелић. 2003. Економика међународних односа, електронско издање. Београд: Прометеј.
- Ивана Поповић Петровић. 2012. Административне баријере и изградња институционалног капацитета у међународној трговини. Београд: Економски факултет у Београду.
- Група аутора. 1994. Економска и пословна енциклопедија. Београд: Савремена администрација д.д. Београд.
- Чарлс Киндлбергер. 1978. Влада и међународна трговина. Сједињене Америчке Државе: Универзитет Принстон у Њу Џерсију.
- Група аутора. 2004. Службени гласник Босне и Херцеговине. Закон о спољнотрговинској политици БиХ.
- Група аутора. 2015. Службени гласник Босне и Херцеговине. Закон о царинској политици Босне и Херцеговине.
- Група аутора. 2008. Споразум о стабилизацији и придруживању између ЕУ и Босне и Херцеговине.
- Група аутора. 2015. Агенција за статистику Босне и Херцеговине. Статистика робне размјене БиХ са иностранством.
http://www.cbbh.ba/files/godisnji_izvjestaji/2014/GI_2014_bs.pdf
http://www.bhas.ba/saopstenja/2016/ETS_2015M12_001_01_hr.pdf
<http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/pokazatelji/default.aspx?id=206&langTag=sr-SP-Cyrl>
<http://www.new.uino.gov.ba/sr/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8-2015>
http://www.dei.gov.ba/dei/direkcija/sektor_strategija/sporazum/glavni_text/default.aspx?id=1172&langTag=bs-BA
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2014_e/its14_world_trade_dev_e.htm#top